

Streszczenie

Samorząd terytorialny zarówno ze względu na pozycję w porządku prawnym i kompetencje własne odgrywa istotne znaczenie w państwie. Będąc wspólnotą mieszkańców zamieszkałych na danym terytorium gminy, powiatu lub województwa, realizuje określone zadania w ich lokalnym oraz regionalnym kształcie w celu zaspokojenia potrzeb obywateli. Daje to poczucie bezpieczeństwa i identyfikacji z miejscem, a także prawnie określone możliwości udziału mieszkańców w sprawowaniu władzy oraz jej kontroli. Samorząd terytorialny jest integralną częścią ustroju państwa, która realizuje wskazane zadania publiczne. Stanowi fundament demokratycznego państwa prawa zajmując istotną pozycję w jego strukturze i licznych aktach prawnych.

Skupiając się jednak na samorządzie gminnym w zakresie ich zadań własnych na szczególną uwagę zasługuje współpraca tych organów z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi o uregulowanej sytuacji prawnej w administrowaniu przez nie różnymi formami działalności. Bowiem w wielu miejscach Rzeczypospolitej Polskiej można się spotkać z prowadzoną od wieków przez kościoły i związki wyznaniowe: pomocą społeczną, działalnością kulturową, placówkami o różnym poziomie edukacyjnym, ośrodkami wychowawczymi, świetlicami, działalnością charytatywno-opiekuńczą i humanitarną, a także cmentarzami, a w tym chowaniem zmarłych oraz szeroko rozumianym kultem religijnym.

Warto zauważyć, że większość związków wyznaniowych prowadzi na terenie kraju wskazane formy działalności, które wpisują się również w fundamentalne zadania własne gminy. Zmiany ustrojowe i polityczne, które nastąpiły po 1989 roku pozwoliły kościołom i innym związkom wyznaniowym uregulować swój status prawny i tym samym doprowadziło to do powrotu w wymienione obszary działalności, których funkcjonowanie od wieków było wspólnotą dialogu między z państwem, społecznością lokalną, rodzinami oraz wiernymi. Ponadto, wykonując swoją działalność kościoły i związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej mogą skutecznie realizować swoją misję przy współpracy z jednostkami samorządu gminnego. Obecnie uregulowaną sytuację prawną posiada piętnaście kościołów i związków wyznaniowych. Są to: Kościół

Katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki, gminy wyznaniowe żydowskie tworzące Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościół Katolicki Mariawitów, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Zielonoświątkowy, Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchowej, Muzułmański Związek Religijny oraz Karaimski Związek Religijny.

W aspekcie prawnym działalność prowadzoną przez kościoły i związki wyznaniowe należy rozważać w kontekście wzajemnego poszanowania porządku prawa państwowego, samorządowego oraz norm indywidualnych tych kościołów i związków wyznaniowych. Dlatego też ten obszar ich współpracy regulowany jest nie tylko przez prawo powszechnie obowiązujące, ale także poprzez normy wewnętrzne tych związków wyznaniowych. Znajduje to swoją genezę w dualizmie religijno-politycznym, ukształtowanym z nakazu Jezusa Chrystusa, który stwierdza: „Oddajcie więc cesarowi to, co należy do cesarza, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 21, 21).

Cel i zakres zadań własnych gminy, a także działalność kościołów i związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej stanowią przedmiot zainteresowania zarówno prawników, jak i kanonistów, co wyrażone zostało w licznych artykułach naukowych, publikacjach, czy też na konferencjach. Jednak nie podejmują oni problematyki prowadzonych działalności przez kościoły i związki wyznaniowe w zakresie zadań własnych gminy. Dlatego też pogłębienie tego zagadnienia w formie niniejszej dysertacji doktorskiej, oparte na analizie aktualnych przepisów prawa zarówno państwowego, międzynarodowego, jak i wyznaniowego wydaje się być uzasadnione. Ustalenie sytuacji prawnej prowadzenia tej formy współpracy wymaga szczegółowej analizy przepisów prawa państwowego, samorządowego, jak również aktów normatywnych regulujących wzajemne stosunki Rzeczypospolitej Polskiej i poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Bowiem zarówno prawodawca państwowy, jak i wyznaniowy przewidują odrębne uregulowania w tej materii.

W niniejszej dysertacji doktorskiej omówiono również podstawowe akty prawne regulujące stosunki kościołów i innych związków wyznaniowych z Rzeczypospolitą Polską ze szczególnym uwzględnieniem prawa tych religii do prowadzenia różnych form działalności przy jednoczesnej współpracy samorządu gminnego, podkreślając tym samym zakres zadań własnych gminy oraz jej specyfikę. W związku z tym została podjęta próba ujęcia problematyki działalności kościołów i związków wyznaniowych

posiadających uregulowaną sytuację w państwie w zakresie zadań własnych samorządu gminnego. Bowiem cechą charakterystyczną każdego wyznania jest troska, aby poprzez okazywaną pomoc były przekazywane także wartości religijne. Dlatego też w niniejszym studium została wykorzystana w szczególności właściwa dla nauk prawnych metoda dogmatyczno-prawna. Natomiast dla ukazania genezy statusu normatywnego różnych form działalności prowadzonych przez kościoły i związki wyznaniowe posłuży także metoda historyczno-prawna. Struktura monografii została podzielona na cztery rozdziały, wstęp i zakończenie. Ponadto każdy rozdział został zwieńczony podsumowaniem wraz z odpowiednimi konkluzjami.

Treścią pierwszego rozdziału było omówienie fundamentalnych zasad konstytucyjnych w relacji pomiędzy państwem, a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Naukowe opracowanie tematu działalności kościołów i związków wyznaniowych o ustawowo uregulowanej sytuacji prawnej w zakresie zadań własnych gminy wymagało ponadto przybliżenia oraz omówienia terminów *kościół* i *związek wyznaniowy*, a także analizy pojęcia *zadania własne gminy*. Natomiast sam ustrój administracyjny ukształtował się na skutek przemian występujących w państwie, prawie oraz religii. Nie zawsze docenia się ten fakt w historii, gdy tymczasem jest on rzeczywisty i nie budzi żadnych wątpliwości. Współczesne podejście do działalności kościołów i innych związków wyznaniowych w zakresie zadań własnych gminy unormowane zostało poprzez całokształt procesu etymologicznego, a ukształtowane przez elementy tradycji oraz postawę narodową. Dlatego też geneza i rozwój działalności kościołów i związków wyznaniowych w zakresie zadań własnych gminy stała się przedmiotem rozważań w rozdziale drugim. Polska była bowiem państwem wielowyznaniowym i wielonarodowościowym. Stąd potrzeba uwzględnienia administracji terytorialnej oraz aktów normatywnych z tego zakresu w aspekcie historycznym. W rozdziale tym ukazany został również dynamizm instytucji administracji terytorialnej i systemu prawa, a także ich współzależność z religią.

Natomiast fundamentem każdej religii jest misja, której celem jest otaczanie opieką swoich wiernych. Instytucje kościelne prowadzące wskazane sfery działalności, wnoszą wkład dla dobra publicznego, a do realizacji zobowiązane są jednostki samorządu terytorialnego w szczególności gminy, co stanowić będzie analizę w rozdziale trzeciego niniejszej dysertacji. Działalność społeczna jest jedną z podstawowych funkcji samorządów, jak i związków wyznaniowych. Z kolei pomoc społeczna należy do zadań własnych gminy na podstawie art. 17 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy

społecznej. Natomiast zgodnie z art. 25 ust 1 tej ustawy gmina, jako jednostka samorządu terytorialnego współpracuje z innymi podmiotami, którym przekazuje wykonanie określonego zadania z zakresu pomocy społecznej. Dlatego też funkcje te najczęściej powierzane są kościołom i związkom wyznaniowym posiadającym uregulowaną sytuację prawną w Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto ta część dysertacji została dopełniona poprzez wskazanie specyfiki zadań własnych gminy w przypadku ochrony dóbr kultury i sztuki, ujawniająca się w utrzymaniu tych obiektów w należyтым stanie fizycznym. Natomiast działalność kościołów i związków wyznaniowych w tej kategorii działalności przejawiała się w ochronie tych miejsc, a także prowadzeniu muzeów, bibliotek, czy archiwów. Ponadto ukazane zostały, jako obligatoryjne zadania własne gminy również zbiorowe potrzeby wspólnoty, których zaspokajanie przejawia się chociażby w sprawieniu pogrzebu. Charakterystyczne w tym zakresie jest to, iż w braku cmentarza gminnego, a w przypadku posiadania cmentarza przez kościół lub związek wyznaniowy na terenie danej gminy, kościół lub związek wyznaniowy obowiązani są do udostępnienia miejsca na pochówek osoby zmarłej.

W rozdziale czwartym ukazana została realizacja misji kościołów i związków wyznaniowych na określonym terenie przy współpracy z jednostkami samorządu gminnego ze szczególnym uwzględnieniem pomocy humanitarnej, czy charytatywno-opiekuńczej. Zaangażowanie społeczeństwa w tego rodzaju działalność jest niezwykle cenna i istotna, dlatego też współdziałanie pomiędzy tymi podmiotami stanowi fundament ich funkcjonowania. Pozycje te wzbogacone zostały również przez analizę zakresu wykonywania kultu publicznego, związek gmin i związków wyznaniowych w tej materii, a także zawieranie małżeństw i sprawowanie pogrzebów oraz określenie kompetencji duchownego i kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w tym obszarze.

Z uwagi na zainteresowania autorki dysertacji oraz nowelizowane akty prawne w zakresie prawa wyznaniowego i administracyjnego podjęto się opracowania zagadnienia działalności kościołów i innych związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej w zakresie zadań własnych gminy. W pracy wykorzystano dostępną literaturę zagadnienia w językach: polskim, francuskim, włoskim, angielskim, a także pojedyncze publikacje w języku niemieckim.

W tym miejscu chciałabym również złożyć podziękowania wszystkim tym, którzy przyczynili się do powstania niniejszej dysertacji. Swoją szczególną wdzięczność wyrażam promotorowi rozprawy doktorskiej, ks. dr hab. Krzysztofowi Warchałowskiemu, prof. UKSW za nadzór nad prowadzonymi badaniami naukowymi na

różnych etapach powstawania pracy. Słowa podziękowania kieruję do tych, którzy służyli mi pomocą w zebraniu kwerendy naukowej i materiałów koniecznych do sfinalizowania rozprawy.